

Установа адукацыі «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт»

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце
ўстанова адукацыі

«Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт»

Ю.П. Голубеў

«06» 2019 г.

Рэгістрацыйны № УД - 667 / 19 / уч.

АРХЕАЛОГІЯ

Вучэбная праграма ўстанова вышэйшай адукацыі
па вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасці
1-21 03 01 «Гісторыя (па напрамках)»,
напрамак спецыяльнасці 1-21 03 01-01 «Гісторыя (айчынная і ўсеагульная)»

2019 г.

Вучэбная праграма складзена на аснове адукацыйнага стандарта па спецыяльнасці вышэйшай адукацыі АСВА 1-21 03 01-2013 і вучэбнага плана па спецыяльнасці 1-21 03 01 «Гісторыя (па напрамках)», рэгістрацыйны № 17-13/уч. ИФФ от 29.08.2013

СКЛАДАЛЬНІК:

Віктар Уладзіміравіч Чараўко, старшы выкладчык кафедры гісторыі і турызму ўстановы адукацыі «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт», магістр гістарычных навук

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай гісторыі і турызму ўстановы адукацыі
«Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт»
(пратакол № 9 ад «27» мая 2019)

Метадычнай камісіяй гуманітарнага факультэта ўстановы адукацыі
«Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт»
(пратакол № 10 ад «25» жэрвеня 2019)

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная праграма па дысцыпліне «Археалогія» прызначана для рэалізацыі на першай ступені вышэйшай адукацыі. «Археалогія» з'яўляецца дысцыплінай цыклу спецыяльных дысцыплін і адносіцца да кампаненту ўстановы вышэйшай адукацыі.

Большая частка гісторыі чалавецтва, якая налічвае каля 3 млн гадоў, была беспісьмовай. Таксама фрагментарнасцю характарызуецца інфармацыя пісьмовых крыніц аб раннекласавых грамадствах. Дадзеныя абставіны робяць археалогію адной з важнейшых дысцыплін, якая вывучае пачатковыя этапы гісторыі чалавечага грамадства.

Мэта выкладання вучэбнай дысцыпліны «Археалогія» — даць студэнтам уяўленне аб археалогіі як асноўнай частцы гістарычнай навукі, азнаёміць іх з крыніцамі і метадамі археалагічнага даследавання, археалагічнай перыядызацыяй, асноўнымі этапамі і археалагічнымі культурамі ў сусветнай гісторыі ўвогуле і беларускай гісторыі ў прыватнасці.

Задачы выкладання вучэбнай дысцыпліны «Археалогія»:

- даць студэнтам уяўленне аб археалогіі як састаўной частцы гістарычнай навукі;
- азнаёміць іх з крыніцамі і метадамі археалагічнага даследавання;
- азнаёміць з асновамі археалагічнай перыядызацыі і асноўнымі этапамі і археалагічнымі культурамі ў сусветнай гісторыі наогул і беларускай гісторыі ў прыватнасці;
- даць студэнтам глыбокія веды тэарэтычных асноў этнічных працэсаў у стражытнасці;
- пазнаёміць студэнтаў з асновамі арганізацыі і правядзення археалагічных раскопак;
- сфарміраваць у студэнтаў навукова-даследчыя і практычныя навыкі.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнт павінен:

ведаць:

- асноўныя этапы фарміравання беларускага этнасу;
- асноўныя тэорыі грамадскага развіцця ў адпаведнасці з фармацыйным і цывілізацыйным падыходамі да разглядання працэсаў гістарычнага развіцця;
- асноўныя тэорыі этнагенеза, этнічнай гісторыі славян і балтаў;
- спецыяльныя дысцыпліны ў аб'ёме, неабходным для самастойнага правядзення навуковых даследаванняў, уключаючы метадалогію археалагічных даследаванняў, методыку палявых работ, археалагічную перыядызацыю і характарыстыку асноўных перыядаў старажытнай гісторыі Беларусі і сумежных тэрыторый;

умець:

- планаваць, арганізоўваць і весці навуковыя даследаванні, уключаючы збор, апрацоўку і інтэрпрэтацыю экспедыцыйных археалагічных матэрыялаў;

- тлумачыць уплыў розных фактараў на сацыяльна-эканамічнае і культурнае развіццё насельніцтва Беларусі ў дзядзяржаўны і раннедзяржаўны перыяды;
 - ацэньваць роль насельніцтва тэрыторыі Беларусі ў рэгіянальным развіцці на ранніх этапах, уключаючы перыяд ранняй дзяржаўнасці;
 - аналізаваць асноўныя этапы этнічнай гісторыі насельніцтва на тэрыторыі Беларусі;
- валодаць:**
- асноўнымі метадычнымі прыёмамі археалогіі;
 - асновамі рэстаўрацыі і кансервацыі археалагічных артэфактаў;
 - метадыкай пошуку і апісання археалагічных помнікаў.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны «Археалогія» фарміруюцца наступныя прафесійныя кампетэнцыі:

ПК-9. Фармуляваць і вырашаць задачы, якія ўзнікаюць у час навукова-даследчай і педагагічнай дзейнасці;

ПК-10. Выкарыстоўваць патрэбныя метады даследавання, мадыфікаваць існуючыя і ствараць новыя метады даследавання, зыходзячы з канкрэтных задач.

Вучэбная дысцыпліна «Археалогія» вывучаецца студэнтамі дзённай формы атрымання вышэйшай адукацыі ў 1–2 семестрах.

У адпаведнасці з вучэбным планам на выкладанне вучэбнай дысцыпліны «Археалогія» адводзіцца:

агульная колькасць гадзін — 146, аўдыторных — 70, з іх лекцыі — 36 гадзін, практычныя заняткі — 34 гадзіны. Самастойная работа студэнта — 76 гадзін (з іх 36 гадзін на падрыхтоўку да экзамена).

Размеркаванне вучэбных гадзін па семестрах:

- 1 семестр: агульная колькасць гадзін — 58, аўдыторных 36, з іх лекцыі — 18 гадзін, практычныя заняткі — 18 гадзін. Самастойная работа студэнта — 22 гадзіны;
- 2 семестр: агульная колькасць гадзін — 88, аўдыторных 34, з іх лекцыі — 18 гадзін, практычныя заняткі — 16 гадзін. Самастойная работа студэнта — 54 гадзіны (з іх 36 гадзін на падрыхтоўку да экзамена).

Формы бягучай атэстацыі — залік (1 семестр), экзамен (2 семестр).

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Раздзел 1. АСНОВЫ АРХЕАЛОГІІ

Тэма 1.1. Археалогія ў сістэме гістарычных навук

Прадмет археалогіі. Вызначэнне археалогіі і яе месца сярод гістарычных навук. Станаўленне археалогіі як навукі. Асноўныя тыпы гістарычных крыніц. Віды археалагічных помнікаў. Гісторыя археалогіі. «Народная археалогія». Зараджэнне археалагічных ведаў у старажытнасці і сярэднявеччы. Скарбашукальніцтва і антыкварыянізм. Станаўленне класічнай археалогіі. Зараджэнне археалогіі асобных краін. Шліман. Эванс. Асноўныя напрамкі і школы ў археалогіі.

Тэорыі развіцця ў археалагічнай навуцы. Гістарычныя заканамернасці і адлюстраванне іх у археалогіі. Тэорыя дыфузіі. Тэорыя культурных колаў. Цыклізм. Канцэпцыя Тойнбі. Тэорыя канвергентнага развіцця. «Культурная антрапалогія». «Культурныя мадэлі». Асноўныя катэгорыі археалагічнай навукі. Культурны пласт. Стратыграфія. Адкрыты і закрыты комплексы. Паняцце археалагічнай культуры. Асноўныя заканадаўчыя палажэнні аб ахове археалагічных помнікаў. Ахова археалагічных помнікаў. Дзеючае заканадаўства і практыка. Гаспадарчая дзейнасць, «чорная археалогія» і скарбашукальніцтва на сучасным этапе.

Тэма 1.2. Структура, метадалогія і методыка археалагічнага даследавання.

Структура археалагічнага даследавання. Узроўні і этапы археалагічнага даследавання. Палявая і камеральная археалогія. Адкрытыя лісты (дазволы). Інтэрпрэтацыя вынікаў археалагічнага даследавання.

Археалагічныя разведкі. Арганізацыя археалагічных разведак. Гістарычныя мэты археалагічнага пошуку. Апытанне мясцовых жыхароў. Культурны слой. Візуальныя разведкі. Знешнія прыкметы археалагічных аб'ектаў. Аэра- і касмічная разведка і яе магчымасці. Электрапошук. Магнітная разведка. Іншыя метады выяўлення і першаснага вывучэння помнікаў. Падводная археалогія. Афармленне вынікаў разведак. Зводы археалагічных помнікаў.

Археалагічныя раскопкі. Установы і арганізацыі, якія здзяйсняюць археалагічныя раскопкі. Фінансаванне палявых даследаванняў. Асноўныя палажэнні аб раскопках. Даследаванне паселішчаў. Вызначэнне аб'ёму раскопачных работ. Выбар месца і разбіўка раскопа. Тэхніка вывучэння культурнага слоя. Стратыграфічныя назіранні. Палявы дзённік. Чарцёжныя і фатаграфічныя работы. Калекцыйны вопіс. Палявая лабараторыя. Методыка раскопак пахавальных помнікаў. Справаздача па раскопках.

Камеральная апрацоўка археалагічных матэрыялаў. Рэстаўрацыя і кансервацыя. Аналіз стратыграфічных звестак. Стратыграфічнае чляненне. Трасалогія. Мікраструктурныя аналізы. Мадэляванне ў археалогіі. Магчымасці вывучэння этнасаў паводле археалагічных звестак.

Тэма 1.3. Палеаліт.

Ранні палеаліт. Археалагічная перыядызацыя. Антрапаген. Выкапнёвыя антрапоіды. Алдувайская эпоха. Храналогія. Галечныя прылады. Ашэльская эпоха. Храналогія. Архантрапы. Тэхніка левалуа. Нуклеус. Ручное рубіла і калун.

Геаграфія ашэльскіх помнікаў. Ледніковыя перыяды. Роля агню ў працэсе антрапагенезу. З'яўленне тэхнікі скола. Эпоха мусцье. Суадносіны з ледніковымі перыядамі. Храналогія. Палеаантрапы. Тэхніка апрацоўкі крэмна. Нуклеусы мусцьерскай эпохі. Паўторная апрацоўка. Тыпы мусцьерскіх прылад. Аджымны і контрударны рэтуш. Першая састаўная прылада. Касцяныя прылады. Домабудаўніцтва. Арганізацыя палявання. Першыя пахаванні. Геаграфія мусцьерскіх стаянак. Пытанне аб археалагічных культурах. Позні палеаліт. Неаантрапы. Новыя прыёмы апрацоўкі каменя. Форма нуклеуса. Вядучыя тыпы прылад. Прылады з косці. Гаспадарка. Пачатак рыбнай лоўлі. Паселішчы. Познепалеалітычнае жыллё. Асноўныя стаянкі позняга палеаліту. Арганізацыя грамадства. Познепалеалітычныя пахаванні. Сунгір. Палеалітычнае мастацтва. Арэал позняга палеаліту і рэгіянальныя асаблівасці.

Тэма 1.4. Мезаліт.

Змяненні прыродна-геаграфічных умоў. Засяленне новых земляў. Прыкметы мезаліту. З'яўленне мікралітаў, стрэл. Выкарыстоўванне мікралітаў у састаўных прыладах. Індывідуалізацыя палявання. Узрастанне ролі рыбнай лоўлі. Культурныя зоны і культуры мезаліту. Стаянкі і жылло мезаліту. Мезалітычнае мастацтва. Сацыяльная арганізацыя мезалітычных калектываў. Пытанне аб з'яўленні вытвараючых гаспадарак. Джэйтунская культура. Мезаліт лясной паласы Усходняй Еўропы.

Тэма 1.5. Неаліт

Азначальныя рысы неаліту. Дэмаграфічныя змяненні. Зачаткі горнай справы. Шахтны спосаб здабычы крэмна. Новыя прыёмы апрацоўкі каменя. Шліфаванне, свідраванне, піланне каменя. Удасканаленне сякеры. Апрацоўка дрэва. Касцяныя і рагавыя прылады. З'яўленне і распаўсюджванне керамікі. Тэхніка ручной лепкі. Арнаментация посуду. З'яўленне ткацтва. Тапаграфія стаянак. Жылло. Гаспадарка. Сродкі перамяшчэння. "Неалітычная рэвалюцыя".

Археалагічныя культуры неаліту. Спосабы выдзялення. Археалагічная культура і этнас у неаліце. Неаліт Заходняй Еўропы. Лясны неаліт. Паляўніча-рыбалавецкія культуры. Стэпавы неаліт Усходняй Еўропы. Могільнікі. Аленавостраўскі могільнік. Мастацтва неаліту. Адрозненні ў тэмпях развіцця неалітычных цымадстваў.

Тэма 1.6. Энеаліт і бронзавы век.

Перыядызацыя і храналогія бронзавага веку. Адкрыццё металу і ўзнікненне металургіі. Этапы развіцця каляровай металургіі. Асноўныя металургічныя цэнтры. Тэхніка бронзаліцейнай справы і найстаражытныя вырабы з металу. Развіццё вытворчых гаспадарак. Абмен. Новыя сродкі перамяшчэння. Гандлёвыя шляхі. Змены ў грамадскіх адносінах. Міграцыі.

Культуры бронзавага веку. Энеаліт Закаўказзя і Паўночнага Каўказа. Энеалітычныя культуры Заходняй і Паўднёвай Еўропы. Трыпольская культура. Пытанне аб індаеўрапейцах і іх міграцыях. Археалагічныя прыкметы індаеўрапейцаў. Роля старажытных плямён у этнічнай гісторыі Еўропы. Культура шарападобных амфар. Бронзавы век Закаўказзя. Старажытнаямная, катакомбавая і

зрубная культуры. Бронзавы век Цэнтральнай Еўропы. Тшцінецкая і лужыцкая культуры. Бронзавы век лясной паласы Усходняй Еўропы. Фаццянаўская культура. Прыбалтыйская культура шнуравай керамікі. Гаспадарка плямён бронзавага веку. Этнічныя працэсы у бронзавым веку. Мастацтва.

Тэма 1.7. Археалогія Старажытнага Усходу, Егіпта, Грэцыі і Рыма.

Двурэчча. Адкрыцці ва Уры. Гаспадарка шумераў па археалагічных даных. Кераміка. Ганчарны круг і яго паступовае распаўсюджванне. Гліна ў матэрыяльнай культуры шумераў. Зброя. Гліняныя пісчыя таблічкі. Пячаткі. Вырабы з металу. Плуг. Егіпет. З'яўленне дзяржавы паводле археалагічных даных. Грабніцы. Прылады земляробства. Сельскагаспадарчыя культуры. Кераміка. Папірус. Шкло. Паяўленне і распаўсюджванне каляровай металургіі. Помнікі Даліны Цароў. Старажытная Грэцыя. Археалогія гамераўскай эпохі. Адкрыцці Шлімана. Жалезапрацоўка. Сельскагаспадарчыя прылады і культуры. Вінаробства. Зброя. Грашовае абарачэнне. Ганчарная справа. Асноўныя тыпы керамікі. Распісны посуд. Гліняныя статуэткі. Грэчаскія калоніі ў Прычарнамор'і. Херсанес і Ольвія. Археалогія Старажытнага Рыма. Прагрэс у жалезапрацоўцы. Прылады вытворчасці. Інструмент. Рымская зброя. Рымскія ваенныя лагеры. Ювелірная справа. Пісьмо. Медыцынскі інструмент. Рымскі срэбны посуд. Удасканаленне плуга. Вынаходства жняўкі. Жорны. Вадзяныя млыны. Прыватныя і грамадскія будынкі. Распіс дамоў. Барэльефы. Рымскія лазні. Пампея. Пахаванні. Надмагіллі. Рымскія калоніі ва Усходняй Еўропе. Рымскі экспарт.

Тэма 1.8. Жалезны век і сярэднявечча.

Пачатак жалезнага веку. Адкрыццё спосабу атрымання жалеза. Сырадутны працэс. Уплыў адкрыцця жалеза на працэс грамадскага развіцця. Распаўсюджванне гарадзішчаў. Жалезны век Еўропы. Храналогія: галыштат, латэн, рымская эпоха. Асноўныя культуры жалезнага веку Заходняй Еўропы. Пшэворская і вельбаркская культуры. Этнічныя групы ва Усходняй Еўропе. Культуры стэпаў. Паходжанне скіфаў. Асноўныя прыкметы скіфаў паводле археалагічных даных. Паселішчы. Гаспадарка. Пахаванні. Царскія курганы. Скіфскае золата. Выясненне скіфаў сарматамі. Скіфы ў Крыме. Культура сарматаў. Чарняхоўская культура. Культуры балцкіх і фіна-угорскіх плямён. Славяне і іх суседзі. Пытанне аб часе з'яўлення славян і іх прарадзіме. Пачатак шырокага рассялення славян. Культура пражскага тыпу. Раздзяленне славян. Культура Корчак. Культуры лука-райкавецкая, раменская і боршаўская. Тушэлінская культура. Доўгія курганы і сопкі. Адзіныя рысы славянскай культуры да X стагоддзя. Курганы. Скроневыя кольца. Грыўны. Кераміка. Земляробчыя прылады. Славянскі плуг. Зброя. Узнікненне замкаў. Рэлігійны цэнтр у Арконе. Макетная справа у заходніх і паўднёвых славян. Заходнееўрапейскае сярэднявечча. Агрубенне культуры ў пасляянтычны час. Меравінгская, карал інгская і капетынгская эпохі. Прылады землепрацоўкі. Плуг і саха. Рамёствы. Адкрыццё чыгуну і новага спосабу атрымання жалеза. Вырабы ювеліраў. Кераміка. Макетная справа. Пісьменнасць. Стылі. Пергамент і папера. Оптыка. Гадзіннік. Эвалюцыя раннесярэднявечнай зброі. Мячы. З'яўленне

агнастрэльнай зброі. Развіццё абароннай зброі. Гербы дзяржаўныя і фамільныя. Змены ў пахавальнай абраднасці.

Тэма 1.9. Старажытная Русь.

Старажытнарускія гарады. Паходжанне гарадоў. Колькасць і тапаграфія гарадоў. Планіроўка і забудова. Сядзібы. Элементы ўпарадкаванасці. Вуліцы. Дрэнажная сістэма. Гарадскія ўмацаванні. Манументальная архітэктура. Гарадское рамяство. Унутраны і знешні гандаль. Грашовае абарачэнне. Пісьменнасць паводле археалагічных даных. Партрэты гарадоў. Кіеў. Ноўгарад. Археалагічныя сведкі татара-мангольскага нашэсця. Старажытнаруская веска. Сельскія паселішчы. Гаспадарка. Прылады вытворчасці. Структура сельскагаспадарчых культур. Сістэмы земляробства. Жывёлагадоўля. Сельскае рамяство. Сялянскія курганы. Замкі федалаў. Узнікненне Русі паводле археалагічных даных. Складанне феадальнай дзяржаўнасці. Нарманскае пытанне паводле археалагічных даных. Гнёздаўскі і іншыя дружынныя могільнікі. Зброя. Магчымасць этнічных вызначэнняў паводле археалагічных даных.

Раздел 2. АРХЕАЛОГИЯ БЕЛАРУСИ

Тэма 2.1. Гісторыя археалагічнай навукі ў Беларусі

Станаўленне і развіццё археалагічнай навукі ў Беларусі ў дарэвалюцыйны перыяд. Развіццё гістарычнага краязнаўства ў Беларусі ў XVI–XIX ст. Апісанні і спробы сістэматызацыі археалагічных помнікаў у XIX — пачатку XX ст. Раскопкі асобных помнікаў Я. і К. Тышкевічамі, З. Глогерам, В.З. Завітневічам, В.А. Шукевічам, Е.Р. Раманавым і інш. Дзейнасць Віленскай археаграфічнай камісіі. Віленскі музей старажытнасцей. Археалагічныя зборы ў музеях Мінска, Магілёва, Віцебска, Гродна. Археалагічныя калекцыі ў прыватных зборах. Агульная ацэнка дарэвалюцыйнай археалогіі ў Беларусі.

Археалагічнае вывучэнне Беларусі ў даваенны перыяд. Развіццё археалагічнай навукі ў БССР. Стварэнне Інбелкульту і першых спецыяльных археалагічных даследчых цэнтраў. Асноўныя напрамкі археалагічных даследаванняў ў БССР у 1920–1930-я гг. А.М. Ляўданскі, К.М. Палікарповіч, С.А. Дубінскі, А.Д. Каваленя, І.А. Сербаў і інш.. Роля краязнаўчых арганізацый у выяўленні археалагічных помнікаў на тэрыторыі Беларусі.

Археалагічныя даследаванні ў Заходняй Беларусі ў 1920-1930-я гг. З. Шміт, Ю. Ядкоўскі, З. Дурчэўскі. Публікацыі археалагічных матэрыялаў у даваенны час.

Беларуская археалогія ў пасляваенны перыяд. Пасляваенныя археалагічныя даследаванні ў БССР. Вывучэнне помнікаў каменнага, бронзавага і жалезнага вякоў. Раскопкі старажытнарускіх паселішчаў і могільнікаў. Вывучэнне праблем этнічнай гісторыі. Кароткі агляд асноўнай археалагічнай літаратуры. Абагульняючыя работы па археалогіі Беларусі. Выданне археалагічных картаў і абласных збораў помнікаў гісторыі і культуры Беларусі.

Праблемы і перспектывы беларускай археалогіі на сучасным этапе. Задачы і перспектывы далейшага вывучэння археалагічных помнікаў Беларусі. Асноўныя напрамкі археалагічнага вывучэння. Колькасць улічаных археалагічных помнікаў у

Рэспубліцы Беларусь і іх структура. Заканадаўства Беларусі аб ахове і выкарыстанні помнікаў гісторыі і культуры. Асноўныя патрабаванні да правядзення археалагічных даследаванняў на тэрыторыі Беларусі.

Тэма 2.2. Палеаліт на Беларусі

Агульная характарыстыка палеаліту на Беларусі. Месца палеаліту ў геалагічнай гісторыі Зямлі. Перыядызацыя палеаліту.

Праблема першапачатковага засялення тэрыторыі Беларусі. Эпоха вялікага абледзянення. Знаходкі прылад мусцьерскіх форм на Беларусі і іх інтэрпрэтацыя. Засяленне паўднёва-ўсходняй Беларусі ў познепалеалітычны час. Стаянка Бердыж. Умовы залягання і змест культурнага пласта. Асноўныя групы прылад. Пытанне аб бердыжскіх гаспадарча-побытавых аб'ектах. Фаўністычны комплекс. Храналогія Бердыжскай стаянкі.

Стаянка Юравічы. Крамянёвы інвентар. Храналогія. Сляды мастацтва. Месца беларускіх помнікаў палеаліту сярод познепалеалітычных культур Еўропы. Духоўная культура, вераванні, грамадская структура.

Максімум пахаладання 18–20 тыс. гг. назад і яго вынікі.

Фінальны палеаліт на Беларусі. (10–12 тыс. гг. назад). Пацяпленне клімату. Фінальнапалеалітычныя культуры Беларусі і суседніх тэрыторый. Лінгбійская і свідэрская культуры. Засяленне Вісла-Дняпроўскага міжрэчча і Верхняга Падняпроўя. Грэнская культура. Тыпы крамянёвых вырабаў. Апрацоўка косці.

Тэма 2.3. Мезаліт на Беларусі

Вызначальныя рысы эпохі. Храналогія. Змены клімату, расліннага і жывёльнага свету. Колькасць мезалітычных месцазнаходжанняў на тэрыторыі Беларусі Тапаграфія і стратыграфія мезалітычных стаянак. Тэхніка апрацоўкі каменя і формы каменных прылад. Распаўсюджванне лука і стрэлаў. Свідэрская культура. Дняпроўска-дзісенская (сожская), кундская, яніславіцкая культуры. Мікралітызацыя культур. Нёманская і кудлаеўская культуры. Касцяныя вырабы. Гаспадарка. Развіццё рыбалоўства. Росквіт збіральніцтва. Грамадская структура. Духоўная культура і мастацтва.

Асноўныя напрамкі рассялення людзей у мезаліце на тэрыторыі Беларусі і праблемы этнасу.

Тэма 2.4. Неаліт і энеаліт на Беларусі

Вызначальныя рысы неалітычнай эпохі. Храналагічныя межы. Перыядызацыя беларускага неаліту. Удасканальванне тэхнікі апрацоўкі каменя.

Патрэба ў новых відах каменных прылад. Здабыча і апрацоўка крэменю. Характарыстыка крамянёвага інвентару. Краснасельскія шахты і крэмеапрацоўчыя майстэрні. Распаўсюджванне краснасельскага крэменю. З'яўленне керамікі. Стаянкі: тапаграфія і тыпы, стратыграфія. Жытлы. Росквіт прысвойваючай гаспадаркі. Лясное паляванне. Павышэнне ролі рыбалоўства. Пытанне аб з'яўленні вытворчай гаспадаркі на тэрыторыі Беларусі Апрацоўка дрэва і косці. Ткацтва. Сацыяльныя працэсы ў неаліце. Росквіт радавой абшчыны. Рэлігійныя вераванні. Мастацтва.

Неалітычныя культуры на Беларусі. Фарміраванне неалітычных культур і іх сувязь з культурамі мезаліту. Днепра-данецкая культура. Кераміка, каменны інвентар. Культурныя асаблівасці Заходняга Палесся. Верхнедняпроўская культура. Нёманская культура, тры этапы ў яе развіцці. Нарвенская культура Паўночнай Беларусі і Прыбалтыкі. Кераміка і каменны інвентар. Касцяныя вырабы. Тарфянікавыя стаянкі. Міграцыя плямён культуры шарападобных амфар з Цэнтральнай Еўропы. Распаўсюджванне ў Паўночнай Беларусі помнікаў тыповай грабеньчата-ямачнай керамікай. Месца беларускага неаліту сярод неалітычных культур Еўропы. Даня археалогіі, лінгвістыкі і антрапалогіі аб этнічнай прыналежнасці неалітычных плямён на Беларусі.

Тэма 2.5. Бронзавы век на Беларусі

Агульная характарыстыка і храналагічныя межы бронзавага веку Беларусі. Медна-бронзавая металургія. Металічныя вырабы. Крыніцы паступлення металу. Росквіт крэмнеапрацоўчай індустрыі. Экспансія жывёлагадоўчых плямён і ўсталяванне вытвараючых гаспадарак — земляробства і жывёлагадоўлі. Змены ў сацыяльнай арганізацыі. Пытанне аб індаеўрапейцах.

Ранні бронзавы век на Беларусі. Сярэднядняпроўская культура. Арэал. Паселішчы. Жытлы. Тыпы пахаванняў. Формы керамікі. Вырабы з металу і іншых матэрыялаў. Баявыя сякеры. Гаспадарка. Пытанне аб этнічнай прыналежнасці сярэднядняпроўскіх плямён.

Жуцаўская культура. Палеская культура шнуравой керамікі. Паўночнабеларуская культура. Тарфяныя паселішчы. Асаблівасці іх вывучэння.

Культуры сярэдняга і позняга этапаў бронзавага веку Беларусі. Сосніцкая культура. Помнікі Палесся. Пранікненне лужыцкіх плямён. Пытанне аб іх этнасе.

Позні бронзавы век Паўночнай Беларусі. Культура ранняй штрыхаванай керамікі. Ранні этап днепра-дзвінскай культуры.

Абмен у бронзавым веку. Мастацтва. Арнаментальныя матывы ў кераміцы. Распаўсюджванне новых вераванняў. Вогнепаклонніцтва. Лёс мясцовага позненеалітычнага насельніцтва ў II тыс. да н.э.

Тэма 2.6. Жалезны век на Беларусі

Агульная характарыстыка жалезнага веку Беларусі. Храналагічныя рамкі. Пачатак вытворчасці жалеза. Тэхналагічны працэс. Уладкаванне домніц. Атрыманне сырцовай сталі. Далейшае развіццё вытвараючай эканомікі.

Крываградзільнае рала з Капланавіч. Прадукцыйнасць крываградзільных ралаў. Ускладненне жывёлагадоўчай гаспадаркі. Сацыяльныя змены ў жалезным веку. Распаўсюджванне гарадзішчаў. Характар этнічных працэсаў. Археалагічныя культуры і этнічныя супольнасці ў жалезным веку. Выкарыстанне даных лінгвістыкі і антрапалогіі ў этнічнай інтэрпрэтацыі археалагічных культур жалезнага веку.

Ранні жалезны век Паўднёвай Беларусі. Познелужыцкія знаходкі на Беларусі. Пытанне аб этнічнай прыналежнасці лужычан. Экспансія ва ўсходне-лужыцкія вобласці паморскіх плямён. Культура падклёшавых пахаванняў. Помнікі гэтай культуры на тэрыторыі Беларусі. Погляды на этнічную прыналежнасць плямён

падклошавай культуры. Рух падклошавых плямён на ўсход. Мілаградская культура. Храналагічныя рамкі. Гісторыя вывучэння. Паселішчы, жытлы, могільнікі. Керамічны матэрыял. Грузікі. Гаспадарчыя і бытавыя вырабы з металу. Прывазныя вырабы. Гарошкаўскі скарб. Грамадскія адносіны і вераванні. Паходжанне і этнічная атрыбуцыя культуры. Зарубінецкая культура. Арэал. Псторыя вывучэння. Храналагічныя рамкі. Тыпы паселішчаў. Жытлы. Могільнікі. Лакальныя групы. Кераміка. Прылады працы, зброя, прадметы ўбору і ўпрыгажэнні. Зарубінецкія фібулы. Гаспадарка. Чаплінскае гарадзішча. Культурныя і гандлёвыя сувязі зарубінецкіх плямёнаў. Грамадскі лад. Рэлігійныя ўяўленні. Пытанне аб паходжанні і этнічнай прыналежнасці зарубінецкіх плямён. Помнікі тыпу Брэст-Трышын. Погляды на этнічную прыналежнасць помнікаў.

Кіеўская культура. Арэал. Гісторыя вывучэння. Храналагічныя рамкі. Паселішчы. Абідня. Тайманавы. Жытлы. Пахавальны абрад. Керамічны матэрыял. Вырабы з выемчатай эмаллю. Культурныя аналагі. Сувязь помнікаў з папярэднімі культурамі. Паходжанне культуры. Этнічная прыналежнасць.

Жалезны век Сярэдняй і Паўночна-Заходняй Беларусі. Культура позняй штрыхаванай керамікі. Гісторыя вывучэння. Арэал. Храналагічныя рамкі. Паселішчы. Абарончыя збудаванні. Збудова гарадзішчаў. Гарадзішча Малышкі. Жытлы. Ачагі. Пытанне аб пахаваннях. Метал апрацоўка. Керамічны матэрыял. Гаспадарка і грамадскі лад. Вераванні. Паходжанне культуры. Кампаненты, што ўдзельнічалі ў складанні культуры. Узаемадзеянні з суседнімі культурамі. Этнічная характарыстыка плямён Сярэдняй Беларусі.

Жалезны век Паўночнай Беларусі. Позні этап днепра-дзвінскай культуры. Арэал. Датаванне. Псторыя вывучэння. Тапаграфія паселішчаў. Абарончыя збудаванні. Жытлы. Лакальныя асаблівасці. Матэрыяльная культура. Гаспадарка. Грамадскі строй. Паходжанне культуры. Лінгва-антрапалагічная сітуацыя ў рэгіёне. Этнічная атрыбуцыя культуры.

Тэма 2.7. Славяне і іх суседзі ў другой палове I тыс. н.э.

Славянскія помнікі другой паловы I тыс. н.э. Пытанне аб найстаражытных праславянскіх культурах. Пражская культура і яе асноўныя характарыстыкі. Паселішчы, жытлы, пахаванні. Матэрыяльная культура. Змены ў гаспадарцы і грамадскім ладзе. Лука-Райкавецкая культура. Гарадзішча і селішча Хотамель. Час рассялення славян на тэрыторыі на поўнач ад Прыпяці.

Лінгвістычныя даныя аб часе засялення славянамі Сярэдняй і Паўночнай Беларусі. Распаўсюджванне сферычных курганаў з трупаспазеннем. З'яўленне ганчарнай керамікі. Маналітнасць і аднастайнасць славянскай культуры таго перыяду. Генетычная сувязь з папярэдняй культурай Паўднёвай Беларусі і Валыні. Узаемадзеянне славян з балтамі. Змены ў культуры доўгіх курганаў. Лінгвістычныя і антрапалагічныя даныя аб сімбіёзе балтаў і славян. Уплыў балцкага субстрату на далейшае развіццё культуры славян гэтага рэгіёна. Пытанне аб «летапісных плямёнах» і іх старажытнасцях.

Старажытнасці балтаў другой паловы I тыс. н.э. Інтэграцыя культурных элементаў. Распаўсюджванне селішчаў і гарадзішчаў-сховішчаў. Трупаспазенні ў курганах і грунце. Новыя формы керамікі. Банцараўская культура. Арэал. Псторыя

вывучэння. Храналогія. Паселішчы і жытлы. Пахавальныя помнікі. Матэрыяльная культура. Гаспадарка і грамадскі лад. Паходжанне культуры. Калочынская культура. Арэал. Гісторыя вывучэння. Храналагічныя рамкі. Паселішчы і жылныя пабудовы. Матэрыяльная культура і гаспадарка. Паходжанне культуры. Этнічная прыналежнасць носбітаў культуры. З'яўленне доўгіх курганаў. Формы магільных збудаванняў і пахавальны абрад. Псторыя вывучэння доўгіх курганаў. Пахавальны інвентар. Яго сувязь с папярэдняй культурай мясцовых плямён. Погляды на паходжанне і этнічную прыналежнасць культуры доўгіх курганаў.

Помнікі яцвягаў. Усходнелітоўскія курганы на тэрыторыі Беларусі

Тэма 2.8. Археалогія сярэднявекі, позняя сярэднявекі і новага часу на тэрыторыі Беларусі

Эпоха ранняга сярэднявекі на тэрыторыі Беларусі. Новыя рысы эпохі. Утварэнне старажытнарускай дзяржавы і месца ў ёй заходніх зямель. Прычыны пераходу ўсходніх славян да феадалізму, мінуючы рабаўладальніцкую фармацыю. Ускладненне і разнастайнасць археалагічных помнікаў ранняга феадалізму. З'яўленне новых відаў помнікаў. Археалагічныя даныя аб узнікненні феадалізму. Адлюстраванне сацыяльных працэсаў у археалагічным матэрыяле. Этнічныя працэсы на Беларусі паводле даных археалогіі.

Археалогія вёскі. Значэнне археалагічнага вывучэння старажытнарускай вёскі. Ступень вывучанасці сельскіх помнікаў. Тапаграфія сельскіх паселішчаў, іх памеры. Тып забудовы. Асноўныя віды жылых і гаспадарчых пабудоў. Будаўнічая тэхніка. Селішча каля в. Гарадзішча пад Мінскам. Гаспадарка старажытнарускай вёскі. Асноўныя прылады землепрацоўкі. Сохі. Плугі. Чарэслы. Матыкі. Рыдлёўкі. Структура зерневых культур. Вядучае значэнне жыта. Іншыя культуры. Археалагічныя і палеаэкалагічныя даныя аб сістэмах земляробства. Другасная роля падсекі. Прылады ўборкі і перапрацоўкі ўраджаю. Их новыя формы і вытворчыя магчымасці. Жорны. Ступы. Дамашняя жывёлагадоўля. Склад статку дамашніх жывёл па археалагічных даных. Значэнне прысвойваючых форм у вясковай гаспадарцы. Асаблівасці вясковага рамяства. Кавальская справа. Вясковае ювелірнае рамяство. Радыус збыту прадукцыі ювеліраў. Ганчарная справа. Іншыя віды рамяства. Вясковыя курганы. Абрады пахаванняў і пахавальны інвентар. Пытанне аб скроневых кольцах і зярністых пацерках як этнічна вызначальных прыкметах. Перажыткі паганства паводле археалагічных даных.

Феадальныя замкі. Значэнне археалагічнага вывучэння старажытнарускіх замкаў. Ступень вывучанасці. Археалагічныя прыкметы замка — умацаванай уладарніцкай сядзібы. Тапаграфія замкаў. Их тыпалогія. Памеры. Уладкаванне замкавых умацаванняў. Асаблівасці ўнутранай планіроўкі і забудовы. Матэрыяльная культура замкаў. Гаспадарчае жыццё. Пытанне аб замкавым рамястве. Зброя. Прывазныя вырабы. Склад насельніцтва. Аб часе з'яўлення і шырокага распаўсюджвання замкаў.

Даследаванне Вішчынскага замка. Скарб ювелірных вырабаў і плацежных срэбраных зліткаў. Ювелірныя матрыцы. Пломбы-пячаткі.

Гарады заходніх зямель Русі. Сацыяльна-эканамічная характарыстыка горада. Прычыны ўзнікнення гарадоў. Колькасць гарадоў у заходніх землях Русі. Псторыя

археалагічнага вывучэння гарадоў у Рэспубліцы Беларусь. Пытанне аб часе ўзнікнення заходнерускіх гарадоў. Розныя шляхі ўзнікнення гарадоў. Тапаграфія гарадоў. Дзядзінец, пасад, акольны горад. Гарадскія ўмацаванні. Абарончыя збудаванні Мінска. Уладкаванне уезду ў мінскую крэпасць. Каменная фартыфікацыя Гродна. Унутраная планіроўка і забудова гарадоў. Радзьяльна-кальцавы і веерападобны планы. Вуліцы, плошчы, гарадскі торг. Элементы гарадскога добраўпарадкавання. Уладкаванне маставых. Дрэнажныя сістэмы. Жылыя і гаспадарчыя пабудовы. Іх рэканструкцыя. Будаўнічая тэхніка. Унутраная планіроўка. Печы. Пабудовы знаці. Мураваныя пабудовы у Навагрудку. Гарадскія сядзібы. Устойлівасць планіроўкі. Мураваныя грамадзянскія пабудовы. Манументальная культурава архітэктура. Архітэктурныя школы у заходніх землях Русі.

Гарадское рамяство. Апрацоўка жалеза. Вырабы са сталі. Ювелірная справа. Інструмент. Тэхніка. Пытанне аб мясцовым эмальерным мастацтве. Шкларобства. Ганчарнае рамяство. Клеймы. Апрацоўка дрэва, косці, каменя. Гарбарная і шавецкае рамёствы. Прадзенне і ткацтва. Арганізацыя рамяства. Унутраны і знешні гандаль. Прадметы ўвозу і вывазу. Грашовае абарачэнне. Сродкі транспарту. Культурнае жыццё горада. Надпісы на бытавых рэчах. Берасцяныя граматы. Пісалы. Барысавы і Рагвалодаў камяні. Шахматы. Манументальны жывапіс. Прыкладное мастацтва. Партрэты асобных гарадоў: Мінск, Полацк.

Археалогія позняга сярэднявекі і новага часу (XIV–XVIII стст.). Характарыстыка эпохі. Значэнне вывучэння яе помнікаў. Замкі і абарончыя збудаванні. Лідскі, Крэўскі і Мірскі замкі. Навагрудак. Гродна. Камянецкая і іншыя абарончыя вежы-данжоны. Горадабудаўніцтва. Будынкі XV–XVII ст. з цэгля і каменя ў Гродне. Культурава архітэктура. Будаўнічыя і дэкаратыўныя матэрыялы. Кераміка.

Мястэчкі. Сельскія паселішчы. Гаспадарка. Матэрыяльная і духоўная культура беларускага народа ў XIV–XVIII стст.

**Вучэбна-метадычная карта вучэбнай дысцыпліны «Археалогія»
Дзённая форма атрымання вышэйшай адукацыі**

Нумар раздзела, тэмы	Назва тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін			Літаратура	Формы кантролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя заняткі	Кіруемая самастойная праца студэнта		
1	2	3	4	5	6	7
1 семестр						
Раздзел 1. Асновы археалогіі						
Тэма 1.1	Археалогія ў сістэме гістарычных навук	2			[2; 14–15]	
	Практычны занятак «Археалогія ў сістэме гістарычных навук»		2		[2; 14–15]	Тэст*
Тэма 1.2	Структура, метадалогія і метадыка археалагічнага даследавання	2			[2; 6–7; 12; 14–15]	
	Практычны занятак «Структура, метадалогія і метадыка археалагічнага даследавання»		2		[2; 6–7; 12; 14–15]	Вуснае апытанне*
Тэма 1.3	Палеаліт			2	[2; 6–7; 14–15]	Творчае заданне*
	Практычны занятак «Палеаліт»		2		[2; 6–7; 14–15]	Пісьмовае апытанне
Тэма 1.4	Мезаліт	1			[2; 14–15]	
Тэма 1.5	Неаліт	1			[2; 14–15]	
	Практычны занятак «Мезаліт»		2		[2; 14–15]	Вуснае апытанне
	Практычны занятак «Неаліт»		2		[2; 14–15]	Пісьмовае апытанне*
Тэма 1.6	Энеаліт і бронзавы век	2			[2; 14–15]	
	Практычны занятак «Энеаліт і бронзавы век»		2		[2; 14–15]	Вуснае апытанне
Тэма 1.7	Археалогія Старажытнага Усходу, Егіпта, Грэцыі і Рыма	2			[2; 14–15]	
Тэма 1.8	Жалезны век і сярэднявечча			2	[2; 14–15]	Тэст*
	Практычны занятак «Жалезны век і сярэднявечча»		2		[2; 14–15]	

Тэма 1.8	Жалезны век і сярэднявечча			2	[2; 14–15]	Пісьмовае апытанне*
	Практычны занятак «Жалезны век і сярэднявечча»		2		[2; 14–15]	Пісьмовае апытанне
Тэма 1.9	Старажытная Русь			2	[2; 14–15]	Аналітычны агляд літаратуры*
	Практычны занятак «Старажытная Русь»		2		[2; 14–15]	Вуснае апытанне
	Агулам за 1 семестр:	18	18	8		
2 семестр						
Раздзел 1. Археалогія Беларусі						
Тэма 2.1	Гісторыя археалагічнай навукі ў Беларусі			2	[2–7; 10; 14–15]	Абарона рэфератаў*
	Практычны занятак «Гісторыя археалагічнай навукі ў Беларусі»		2		[2–7; 10; 14–15]	Тэст*
Тэма 2.2	Палеаліт на Беларусі	1			[2; 6–8; 14]	
Тэма 2.3	Мезаліт на Беларусі	1			[2; 6–8; 14]	
Тэма 2.4	Неаліт і энеаліт на Беларусі			2	[2; 6–8; 14]	Рэцэнзаванне гістарыяграфічнай крыніцы*
	Практычны занятак «Мезаліт, неаліт і энеаліт на Беларусі»		2		[2; 6–8; 14]	Тэст*
Тэма 2.5	Бронзавы век на Беларусі	2			[2; 6–8; 14]	
	Практычны занятак «Бронзавы век на Беларусі»		2		[2; 6–8; 14]	Вуснае апытанне*
Тэма 2.6	Жалезны век на Беларусі	2			[2; 6–8; 14]	
	Практычны занятак «Жалезны век на Беларусі»		2		[2; 6–8; 14]	Пісьмовае апытанне*
Тэма 2.6	Жалезны век на Беларусі			2	[3; 6–8; 14]	Падрыхтоўка анатаванага бібліяграфічнага спіса*
	Практычны занятак «Жалезны век на Беларусі»		2		[3; 6–8; 14]	Вуснае апытанне
Тэма 2.7	Славяне і іх суседзі ў другой палове I тыс. н.э.	2			[3; 6–8; 15]	
	Практычны занятак «Славяне і іх суседзі ў другой палове I тыс. н.э.»		2		[3; 6–8; 15]	Вуснае апытанне
Тэма 2.8	Археалогія сярэднявеккоў, позняя сярэднявеккоў і новага часу на тэрыторыі Беларусі	2			[4; 6–8; 15]	
	Практычны занятак «Археалогія сярэднявеккоў на тэрыторыі Беларусі»		2		[4; 6–8; 15]	Пісьмовае апытанне*
Тэма 2.8	Археалогія сярэднявеккоў, позняя сярэднявеккоў і			2	[5; 6–8; 15]	Аналітычны агляд

	новага часу на тэрыторыі Беларусі					літаратуры
	Практычны занятак «Археалогія позняга сярэднявекя і новага часу на тэрыторыі Беларусі»		2		[5; 6–8; 15]	Пісьмовае апытанне*
	Агулам за 2 семестр:	18	16	8		
	Агулам:	36	34	16		

* мерапрыемствы прамежкавага кантролю

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

ЛІТАРАТУРА

Асноўная

1. Дук, Д.У. Археалогія : вучэбна-метадычны комплекс для студэнтаў спецыяльнасці 1-21 03 01 «Гісторыя» / Д.У. Дук. — Наваполацк : ПДУ, 2009. — 156 с. ; іл.
2. Археалогія Беларусі. У 4 т. Т. 1. Каменны і бронзавы вякі / Э.М. Зайкоўскі, У.Ф. Ісаенка, А.Г. Калечыц [і інш.]; пад рэд. М.М. Чарняўскага, А.Г. Калечыц. — Мінск : Бел. навука, 1997. — 424 с.; іл.
3. Археалогія Беларусі. У 4 т. Т. 2. Жалезны век і ранняе сярэднявечча / А.А. Егарэйчанка, В.І. Шадыра, В.С. Вяргей [і інш.]; пад рэд. В.І. Шадыры, В.С. Вяргей. — Мінск : Бел. навука, 1999. — 502 с.; іл.
4. Археалогія Беларусі. У 4 т. Т. 3. Сярэдневяковы перыяд (IX–XIII стст.) / Я.Г. Звяруга, Т.М. Каробушкіна, П.Ф. Лысенка, Г.В. Штыхаў ; Навук. рэд. П.Ф. Лысенка. — Мінск : Беларуская навука, 2000. — 554 с. ; іл.
5. Археалогія Беларусі. У 4 т. Т. 4. Помнікі XIV–XVIII стст. / В.М. Ляўко, М.Ф. Гурын, Ю.А. Заяц [і інш.]; Пад рэд. В.М. Ляўко [і інш.]. — Мінск : Беларуская навука, 2001. — 597 с. ; іл.
6. Археалогія Беларусі: энцыклапедыя. У 2 т. Т. 1 / Рэдкал.: Т.У. Бялова (гал. рэд.) [і інш.]. — Мінск: БелЭн, 2009. — 496 с.; іл.
7. Археалогія Беларусі: энцыклапедыя. У 2 т. Т. 2 / Рэдкал.: Т.У. Бялова (гал. рэд.) [і інш.]. — Мінск: БелЭн, 2011. — 464 с.; іл.
8. Археологическое наследие Беларуси = Archaeological Heritage of Belarus / НАН Беларусі, Ін-т історыі ; [сост., авт. вступ. ст. О.Н. Левко ; науч. ред.: А.А. Коваленя, О.Н. Левко]. — Минск : Бел. навука, 2012. — 190 с.

Дадатковая:

9. Авдусин, Д.А. Основы археологии: учеб. для вузов по спец. «История» / Д.А. Авдусин. — М.: Высш. школа, 1989. — 335 с.; ил.
10. Алексеев, Л.В. Археология и краеведение Беларуси. XVI–30-е годы XX в. — Минск: Беларуская навука, 1996. — 206 с.; ил.
11. Калечыц, А.Г. Першыя людзі на зямлі Беларусі: дапаможнік / А.Г. Калечыц. — Мінск : Беларуская навука, 2007. — 96 с. ; іл.
12. Левко, О.Н. Практическая археология: учеб. пособие / О.Н. Левко. — Могилёв : МГУ им. А.А. Кулешова, 2006. — 256 с. ; ил.
13. Мартынов, А.И. Методы археологического исследования: учеб. пособие для студентов вузов / А.И. Мартынов, Я.А. Шер. — М.: Высш. шк., 1989. — 223 с.; ил.
14. Піваварчык, С.А. Археалогія Беларусі : У 2 ч. Ч. 1. Ад палеаліту да ранняга сярэднявечча. Навучальны дапаможнік для студэнтаў спецыяльнасці Г 05 06 — «Гісторыя» / С.А. Піваварчык, Г.М. Семянчук. — Гродна : ГрДУ імя Янкі Купалы, 1996. — 136 с. ; іл.

15. Піваварчык, С.А. Археалогія Беларусі : У 2 ч. Ч. 2. Эпоха сярэднявечча. Навучальны дапаможнік для студэнтаў спецыяльнасці Г 05 06 «Гісторыя» / С.А. Піваварчык, Г.М. Семянчук. — Гродна : ГрДУ імя Янкі Купалы, 1997. — 191 с. ; іл.

ПЕРАЛІК ПРАКТЫЧНЫХ ЗАНЯТКАЎ

1. Археалогія ў сістэме гістарычных навук.
2. Структура, метадалогія і метадыка археалагічнага даследавання.
3. Палеаліт.
4. Мезаліт
5. Неаліт
6. Энеаліт і бронзавы век
7. Жалезны век і сярэднявечча
8. Старажытная Русь
9. Гісторыя археалагічнай навукі ў Беларусі
10. Мезаліт, неаліт і энеаліт на Беларусі
11. Бронзавы век на Беларусі
12. Жалезны век на Беларусі
13. Славяне і іх суседзі ў другой палове I тыс. н.э.
14. Археалогія сярэднявекоўя на тэрыторыі Беларусі
15. Археалогія позняга сярэднявекоўя і новага часу на тэрыторыі Беларусі

ПЕРАЛІК ПЫТАННЯЎ ДЛЯ ПРАВЯДЗЕННЯ ЗАЛІКУ

1. Археалагічнае навуковае даследаванне: спецыфіка і этапы. Скарбашукальніцтва, «чорная археалогія» і вандалізм на сучасным этапе.
2. Гісторыя археалагічных ведаў.
3. Агульная характарыстыка палеаліту.
4. Агульная характарыстыка мезаліту.
5. Агульная характарыстыка неаліту.
6. Агульная характарыстыка энеаліту і бронзавага веку.
7. Агульная характарыстыка жалезнага веку.
8. Культурны пласт і археалагічная стратыграфія. Паняцце адкрытага і закрытага комплексаў.
9. Віды археалагічнай разведкі.
10. Археалагічныя раскопкі.
11. Камеральная апрацоўка археалагічнага матэрыялу.
12. Паняцце археалагічнай культуры.
13. Заканадаўчыя палажэнні аб ахове археалагічных помнікаў.
14. Асаблівасці археалагічных раскопак стаянак каменнага веку, пасяленняў бронзавага веку, паселішчаў і гарадзішчаў жалезнага веку.

15. Асаблівасці археалагічных раскопкі сярэднявечага горада.
16. Асаблівасці археалагічных раскопак могільнікаў.

ПЕРАЛІК ПЫТАННЯЎ ДЛЯ ПРАВЯДЗЕННЯ ЭКЗАМЕНА

1. Археалагічнае навуковае даследаванне: спецыфіка і этапы. Скарбашукальніцтва, «чорная археалогія» і вандалізм на сучасным этапе.
2. Культурны пласт і археалагічная стратыграфія. Паняцце адкрытага і закрытага комплексаў.
3. Віды археалагічнай разведкі.
4. Археалагічныя раскопкі.
5. Камеральная апрацоўка археалагічнага матэрыялу.
6. Паняцце археалагічнай культуры.
7. Заканадаўчыя палажэнні аб ахове археалагічных помнікаў.
8. Асаблівасці археалагічных раскопак стаянак каменнага веку, пасяленняў бронзавага веку, паселішчаў і гарадзішчаў жалезнага веку.
9. Асаблівасці археалагічных раскопкі сярэднявечага горада.
10. Асаблівасці археалагічных раскопак могільнікаў.
11. Развіццё гістарычнага краязнаўства, аматарская археалогія і станаўленне археалагічнай навукі ў Беларусі ў дарэвалюцыйны перыяд.
12. Археалагічнае даследаванне тэрыторыі Беларусі ў XX–XXI стст. Праблемы і перспектывы беларускай археалогіі на сучасным этапе.
13. Агульная характарыстыка каменнага веку і яго перыядаў на Беларусі.
14. Праблема першапачатковага засялення Беларусі. Юравічы і Бердыж.
15. Грэнская, свідэрская і лінгбійская фінальнапалеалітычныя культуры
16. Мезалітычныя археалагічныя культуры на Беларусі (сожская, нёманская, кундская і кудлаеўская).
17. Неалітычныя археалагічныя культуры на Беларусі (днепраданецкая, верхнедняпроўская, нёманская, нарвенская, шарападобных амфар, гребенчата-ямкавай керамікі).
18. Агульная характарыстыка бронзавага веку на Беларусі
19. Культуры ранняга бронзавага веку на Беларусі (шнуравой керамікі, сярэднедняпроўская, паўночнабеларуская, жуцаўская).
20. Тшцінецка-сосніцкая супольнасць на Беларусі.
21. Агульная характарыстыка жалезнага веку на Беларусі. Тэхналагічны працэс вытворчасці жалеза.
22. Мілаградская і паморская культуры.
23. Культура штрыхаванай керамікі. Днепра-дзвінская культура.
24. Зарубінецкая і кіеўская культуры. Вельбарская культура
25. Банцараўская, тушамлінская і калочынская культуры.
26. Матэрыяльная культура сярэднявечага насельніцтва Беларусі.

27. Тапаграфія сярэднявечнага горада на Беларусі. Помнікі манументальнай культавай архітэктуры эпохі сярэдневякоўя на Беларусі.

28. Развіццё рамяства і гандлю на Беларусі ў эпоху сярэдневякоўя (па даных археалогіі).

29. Матэрыяльная культура гарадскога і сельскага насельніцтва Беларусі ў эпоху позняга сярэдневякоўя і новага часу.

30. Развіццё гарадоў, рамяства і гандлю на Беларусі ў эпоху позняга сярэдневякоўя і новага часу.

АРГАНІЗАЦЫЯ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ СТУДЭНТАЎ

Мэта арганізацыі самастойнай работы студэнтаў па дысцыпліне «Археалогія» — садзейнічанне засваенню ў поўным аб'ёме зместу вучэбнай дысцыпліны і фарміраванне самастойнасці як асобнай рысы і важнага прафесійнага якасці, сутнасць чаго складаецца ва ўменні сістэматызацыі, планавання і кантролю сваёй дзейнасці. Задача самастойнай работы студэнтаў — засваенне адпаведных стандарту і праграме ведаў, уменняў і навыкаў па вучэбнай дысцыпліне, замацаванне і сістэматызацыя атрыманых ведаў, іх выкарыстанне пры выкананні практычных заданняў і творчых прац, а таксама выяўленне прабелаў у ведах па прадмеце.

Пры вывучэнні дысцыпліны выкарыстоўваюцца наступныя формы самастойнай работы:

- самастойная праца з вучэбнай літаратурай для паглыбленага вывучэння асобных тэм;
- падрыхтоўка рэфератаў.

Дадатковае інфармацыйнае і вучэбна-метадычнае забеспячэнне самастойнай работы студэнтаў:

А) Медыятэка кафедры гісторыі і турызму:

1. матэрыялы, даступныя праз сістэму падтрымкі дыстанцынага навучання *GoogleClassroom*.

Б) Інтэрнэт-рэсурсы:

2. глабальная сістэма спецыялізаванага бібліяграфічнага пошуку навуковай літаратуры гугл-акадэмія: <https://scholar.google.com>

3. сістэма бібліяграфічнага пошуку навуковай літаратуры ВНУ Расіі <https://elibrary.ru>

4. навуковы рэпазіторый academia.edu

5. персанальны сайт інфармацыйна-метадычнай падтрымкі вучэбных дысцыплін выкладчыка В.У. Чараўко <http://adverbum.org>.

Змест самастойнай работы студэнтаў (дзённая форма атрымання вышэйшай адукацыі)

Від самастойнай работы	Тэматычны змест і крыніцы, якія выкарыстоўваюцца	Колькасць гадзін	
		1 семестр	2 семестр
Паглыбленае вывучэнне асобных тэм вучэбнай дысцыпліны	Тэма 1.1. [2; 14–15]	4 г.	
	Тэма 1.2. [2; 6–7; 12; 14–15]	4 г.	

	Тэма 1.4. [2; 14–15]	4 г.	
	Тэма 1.5. [2; 14–15]	4 г.	
	Тэма 1.9. [2; 14–15]	6 г.	
	Тэма 2.2. [2; 6–8; 14]		2 г.
	Тэма 2.3. [2; 6–8; 14]		2 г.
	Тэма 2.4. [2; 6–8; 14]		2 г.
	Тэма 2.5. [2; 6–8; 14]		2 г.
	Тэма 2.7. [3; 6–8; 15]		2 г.
	Тэма 2.8. [4; 6–8; 15]		2 г.
Падрыхтоўка рэферата	Тэма 2.1. [2–7; 10; 14–15]		6 г.
Падрыхтоўка да экзамена			36 г.
Па семестрах:		22 г.	54 г.
Агулам:		76 г.	

КАНТРОЛЬ ЯКАСЦІ ЗАСВАЕННЯ ВЕДАЎ

Патрабаванні да студэнтаў: валодаць кампетэнцыі, ведамі, умениямі, навыкамі ў аб'ёме, вызначаным дадзенай праграмай.

Дыягностыка якасці засваення ведаў, уменияў, навыкаў адбываецца ў форме прамежкавага кантролю і бягучай атэстацыі ў адпаведнасці з Палажэннем аб рэйтынгавай сістэме ацэнкі ведаў і кампетэнцый студэнтаў» (загад рэктара ўстановы адукацыі «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт» № 294 ад 06.06.2014).

У **1 семестры** мерапрыемствы **прамежкавага кантролю** адбываюцца на працягу семестра і ўключаюць наступныя формы кантролю:

1. тэст;
2. вуснае апытанне;
3. творчае заданне;
4. пісьмовае апытанне;
5. падрыхтоўку аналітычнага агляду літаратуры.

Вынік прамежкавага кантролю за семестр ацэньваецца адзнакай у балах па дзесяцібальнай шкале, уяўляе сабой сярэднеарыфметычную велічыню па выніках усіх мерапрыемстваў прамежкавага кантролю і разлічваецца па наступнай формуле:

$$\Pi = \frac{T+Ba+Pa+Tв+Літ}{n},$$

дзе Π — вынік прамежкавага кантролю, T — сярэдняя арыфметычная адзнака за тэсты, Ba — адзнака за вуснае апытанне, Pa — сярэдняя арыфметычная адзнака за пісьмовыя апытанні, $Tв$ — адзнака за творчае заданне, $Літ$ — адзнака за аналітычны агляд літаратуры, n — колькасць мерапрыемстваў прамежкавага кантролю.

У выпадку выканання ўсіх заданняў прамежкавага кантролю на станоўчую адзнаку (4–10 балаў), студенту выстаўляецца адзнака «залічана». У выпадку невыканання заданняў прамежкавага кантролю (у поўным аб'ёме або часткова) альбо пры выкананні іх на недавальняючую адзнаку (1–3 балы) студэнт запрашаецца для здачы заліка ў пісьмовай форме. Адзнака «залічана» выстаўляецца пры адказе на станоўчую адзнаку (4–10 балаў).

У **2 семестры** мерапрыемствы **прамежкавага кантролю** адбываюцца на працягу семестра і ўключаюць наступныя формы кантролю:

1. абарону рэфератаў;
2. тэст;
3. вуснае апытанне;
4. пісьмовае апытанне;
5. падрыхтоўку анатаванага бібліяграфічнага спісу.

Вынік прамежкавага кантролю за семестр ацэньваецца адзнакай у балах па дзесяцібальнай шкале, уяўляе сабой сярэднеарыфметычную велічыню па

выніках усіх мерапрыемстваў прамежкавага кантролю і разлічваецца па наступнай формуле:

$$\Pi = \frac{P+T+Ba+Pa+Bibl}{n},$$

дзе Π — вынік прамежкавага кантролю, P — адзнака за падрыхтоўку і абарону рэферата, T — сярэдняя арыфметычная адзнака за тэсты, Ba — адзнака за вуснае апытанне, Pa — сярэдняя арыфметычная адзнака за пісьмовыя апытанні, $Bibl$ — адзнака за анатаваны бібліяграфічны спіс, n — колькасць мерапрыемстваў прамежкавага кантролю.

Бягучая атэстацыя ўяўляе сабой экзамен, які прымаецца ў вуснай форме. Экзаменацыйны білет уключае 2 пытанні.

Методыка фарміравання выніковай адзнакі

Выніковая адзнака (BA) ўлічвае адзнаку па выніках прамежкавага кантролю (Π) і адзнаку, атрыманую на экзамене (Ξ) і, разлічваецца па формуле:

$$BA = k \cdot \Pi + (1 - k) \cdot \Xi,$$

дзе k — вагавы каэфіцыент адзнакі прамежкавага кантролю. Вагавы каэфіцыент k прымаецца роўным 0,5.

ХАРАКТЕРЫСТЫКА (ОПИСАНИЕ) ИНОВАЦИОННЫХ ПОДХОДОВ ДА ВЫКЛАДАНИЯ ВУЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЫ «АРХЕОЛОГИЯ»

Выкладанне вучэбнай дысцыпліны «Археалогія» адбываецца з выкарыстаннем наступных інавацыйных падыходаў:

- аўдыторныя заняткі праводзяцца з выкарыстаннем камп'ютарных тэхналогій;
- для ацэньвання ведаў студэнтаў выкарыстоўваецца рэйтынгавая сістэма;
- матэрыялы да заняткаў размяшчаюцца на базе платформы дыстанцыйнага навучання Google Classroom і на персанальным сайце інфармацыйна-метадычнай падтрымкі вучэбных дысцыплін выкладчыка В.У. Чараўко <http://adverbium.org>.

Выкладанне вучэбнай дысцыпліны «Археалогія» праводзіцца з выкарыстаннем праектнага і часткова-пошукавага метаду арганізацыі дзейнасці студэнтаў, а таксама камунікатыўных тэхналогій (дыскусіі). Праектны метада прадугледжвае групавую працу студэнтаў над анатаванымі бібліяграфічнымі спісамі і аналітычным аглядам літаратуры, што забяспечвае засваенне тэхнікі бібліяграфічнай эўрыстыкі, у тым ліку з выкарыстаннем спецыялізаваных сістэм бібліяграфічнага пошуку academia.edu, гугл-акадэмія, <https://elibrary.ru> і інш. Аптымальнай з'яўляецца работа студэнтаў у невялікіх групах (2–3 чалавекі). Выкананне праекта прадугледжвае падрыхтоўку прэзентацыі і абарону праекта перад групай з разгорнутай аргументацыяй і адказам на пытанні (дыскусію).

Часткова-пошукавы метада рэалізуецца пры напісанні рэфератаў. Камунікатыўныя тэхналогіі (дыскусіі) рэалізуюцца пры выкананні творчага задання і яго абароне. У якасці творчага задання прапануецца выкарыстоўваць самастойны аналіз вучэбных, навукова-папулярных і навуковых відэаматэрыялаў з наступным прадстаўленнем і абаронай вынікаў аналізу.

ПРАТАКОЛ УЗГАДНЕННЯ ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ УВА

Назва вучэбнай дысцыпліны, з якой патрабуецца ўзгадненне	Назва кафедры	Прапановы аб зменах у змесце вучэбнай праграмы установы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне	Рашэнне, прынятае кафедрай, якая распрацавала вучэбную праграму (з указаннем даты і нумару пратакола)
1	2	3	4
Эксперыментальная і практычная археалогія	Гісторыі і турызму	Няма	—

Загадчык кафедры гісторыі і турызму,
кандыдат гістарычных навук, дацэнт

_____ А.І. Корсак